

IŠ VALSTYBINĖS LIETUVIŲ KALBOS KOMISIJOS VEIKLOS

(Parengta pagal Kalbos komisijos 2013 m. ataskaitą)

KALBOS PROGRAMOS

Pagrindiniai kalbos komisijos veiklos tikslai ir uždaviniai įgyvendinami vykdant kalbos programas. Pagal Valstybinės kalbos norminimo, vartojimo, ugdymo ir sklaidos 2006–2015 m. programą pradėtas lietuvių kalbos būklės aukštesiose mokyklose tyrimas: numatyta išanalizuoti jose dėstomo specialybės kalbos kurso dalyko aprašus, įvertinti 2013 m. apgintų magistro darbų ir 2010–2013 m. išleistų vadovėlių kalbos taisyklingumą.

Lietuvių kalbos institute baigti rengti du lietuvių kalbai ir kultūrai reikšmingi senosios raštijos paminklai – *Samuelio Boguslavo Chylinskio Biblija. II tomas. Naujasis testamentas* ir Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos rankraščio *Tayslós augumyynis kóremy taalpynas augimys...* 2-oji dalis. Iš XIX a. pab. – XX a. pr. rašytinių šaltinių sudarytas žodynas *Mato Slančiausko ir jo pagalbininkų pasakojamosios tautosakos rinkinių leksika*. Išleisti mokytojams, mokiniams, studentams aktualūs 4 tarmių leidiniai: *Lietuvių kalbos tarmės mokyklai* (2 knygos) ir *Tarmių tekstynas* (2 knygos) su kompaktinėmis plokštelėmis. Baigta rengti bibliografinė literatūros rodyklė *Lietuvių kalbotyra 2006–2010*.

Toliau remtas specialybės kalbos dėstymas aukštesiose mokyklose, mokslo tiriamieji projektai, valstybinės kalbos kursai kitakalbiamis Lietuvos gyventojams. Taip pat remtas Visagino visuomeninės televizijos „Russkaja volna“ kiekvienos darbo dienos žinių santraukos lietuvių kalba rengimas ir žurnalo *Gimtoji kalba* teminių puslapių „Lietuvių bendrinės kalbos normų funkcionavimas, tarmės ir jų kaita“ rengimas ir publikavimas.

Pagal Lietuvių bendrinės kalbos, tarmių ir kitų kalbos atmainų funkcionavimo ir kaitos tyrimų 2011–2020 m. programą 2013 m. baigti vykdyti emigrantų kalbos, rytų aukštaičių uteniškių ir rytų aukštaičių vilniškių paribio moksliniai tyrimai, rinkti tarmių duomenys.

Iš abiejų programų lėšų nupirkti 16 pavadinimų 685 lituanistiniai leidiniai, jie nemokamai perduoti aukštųjų universitetinių mokyklų, kolegijų, apskričių, valstybinės reikšmės ir savivaldybių viešosioms bibliotekoms.

TEISINĖ VALSTYBINĖS KALBOS APSAUGA

Į Lietuvos Respublikos reklamos įstatymo pakeitimo įstatymo projektą pasiūlyta įtraukti nuostatą, pagal kurią, įrengiant išorinę reklamą, turi būti vadovaujama ir valstybinės kalbos vartojimą reglamentuojančiais teisės aktais. Seimas, priimdamas įstatymą, pritarė pasiūlytam papildymui.

Lietuvos Respublikos Seimui pateikta pastabų dėl įregistruotų Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.40 straipsnio pakeitimo ir Valstybinės kalbos įstatymo 16 straipsnio pakeitimo

įstatymų projektų, kuriais siekiama įteisinti galimybę registruoti nelietuviškus juridinių asmenų pavadinimus. Kalbos komisijos nuomone, tokioms nuostatoms neturėtų būti pritarta, nes lietuvių kalboje pakanka išteklių juridinių asmenų pavadinimams sudaryti.

Parengtas Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl originalių lietuviškų arba lokalizuotų (išverstų į lietuvių kalbą) kompiuterinių programų naudojimo valstybės ir savivaldybių institucijose ir įstaigose, visose viešosiose interneto prieigos vietose“ projektas. Prieš rengiant projektą atlikta valstybės institucijų ir įstaigų, savivaldybių administracijų apklausa. Iš gautų atsakymų matyti, kad bendra padėtis nėra patenkinama, nemažoje dalyje valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų darbuotojams neužtikrinama galimybė dirbti su lietuviškomis ar lokalizuotomis programomis (kai tokių versijų yra).

LIETUVOS RESPUBLIKOS TERMINŲ BANKO ĮSTATYMO ĮGYVENDINIMAS

Per metus Lietuvos Respublikos terminų banke (<http://terminai.vlkk.lt>) paskelbti 893 aprobuoti teisės aktuose vartojami ar teikiami vartoti terminų straipsniai.

Be teisės aktų terminų, paskelbta per 5000 terminų straipsnių iš Kalbos komisijos teigiamai įvertinto Krašto apsaugos ministerijos pateikto *NATO mokymų ir pratybų finansavimo terminų žodyno*, A. Sliesaravičiaus, J. Lazausko, V. Stanio, S. Keinio, G. Klimovienės *Žemės ūkio augalų selekcijos ir sėklininkystės terminų žodyno*, dekoratyvinių ir kitų augalų, augalų šeimų pavadinimų sąrašų. Iš viso 2013 m. pabaigoje Terminų banką sudarė 212 233 terminų straipsniai: 9519 aprobuoti, 201 549 teiktini, 1165 neteiktini.

NORMINAMOJI IR EKSPERTINĖ VEIKLA

2013 metais įvyko 9 Kalbos komisijos posėdžiai, 87 ekspertų pakomisijų posėdžiai. Parengta per 300 ekspertinių išvadų dėl asmenvardžių, vietovardžių, žodžių ir jų junginių taisyklų, žodžių ir sakinių prasmės aiškinimo ir kt.

Terminija. Terminologijos pakomisės posėdžiuose apsvarstyti 1282 teisės aktų ir jų projektų terminų straipsniai, Europos Sąjungos institucijų per vieno langelio sistemą pateikti 27 terminologiniai paklausimai, 7 naujų terminų žodynų rankraščiai, 1 žodyno pataisyti ir papildyti terminai, 1 terminų standarto projektas, botanikos ir zoologijos lietuviškos nomenklatūros pavadinimai, pradėta svarstyti Europos žodyno *Eurovoc* 4.4 versija.

Kalbos komisijos posėdžiuose teigiamai įvertinti 4 terminų žodynų rankraščių, 1 terminų standarto projekto terminai. Aprobuoti 893 terminų straipsniai, kuriuose pateikti valstybės institucijų prižiūrimų sričių (finansų, viešojo saugumo, kultūros, teisės, ekonomikos, transporto, komunikacijų, žemės ūkio, žuvininkystės ir maisto, energetikos, aplinkos, sveikatos, farmacijos, socialinės apsaugos, gynybos ir kt.) teisės aktų ir jų projektų terminai.

Priimti 4 protokoliniai nutarimai dėl dekoratyvinių augalų lietuviškų pavadinimų.

Bendrame Terminologijos ir Žodyno pakomisių, vėliau Kalbos komisijos posėdžiuose kartu su Finansų ministerijos, Lietuvos banko, Vilniaus universiteto Ekonomikos fakulteto, Lietuvos laisvosios rinkos instituto, UAB „Pačiolis“ ir kitais specialistais bei ekspertais apsvairstyta Finansų ministerijos užklausa dėl angl. *cost* atitikmenų lietuvių kalboje. Sutarta, kad kaip ekonomikos ir valdymo apskaitos terminas lietuvių kalboje gali būti vartojamas skolinys *kaštai* (iki šiol siūlyti lietuviški jo atitikmenys nėra tikslūs), tačiau buhalterinėje apskaitoje šis terminas ir toliau laikytinas neteiktinu.

Elektroniniu paštu ir telefonu suteikta per 600 konsultacijų terminijos, svetimžodžių keitimo klausimais. Konsultuoti Europos Sąjungos institucijų vertėjai, redaktoriai, terminologai, taip pat Lietuvos institucijų tarnautojai, privačių įstaigų darbuotojai, kiti interesantai.

Asmenvardžiai ir vietovardžiai. Priimtas nutarimas „Dėl Valstybinės lietuvių kalbos komisijos prie Lietuvos Respublikos Seimo 1997 m. birželio 19 d. nutarimo Nr. 60 „Dėl lietuvių kalbos rašybos ir skyrybos“ pakeitimo“. Į Rašybos ir skyrybos nuostatų 3.2 punktą įtraukta dar viena – oficialių dokumentų – sritis, kurioje gali būti vartojamos autentiškos kitų kalbų asmenvardžių formos (išimtis – Lietuvos Respublikos piliečių asmens dokumentai). Siekiant išsiaiškinti, kokia reali kitų kalbų asmenvardžių vartojimo valstybės institucijų ir įstaigų dokumentuose praktika, prieš priimant nutarimą buvo atlikta tų institucijų ir įstaigų apklausa. Iš atsakymų paaiškėjo, kad dažniausiai dokumentuose vartojamos autentiškos formos.

Europos Sąjungos institucijų atstovų teikimu aptarti kai kurie probleminiai asmenvardžių gramatinimo lietuvių kalboje dalykai. Nutarimu į Lietuvos vietovardžių sąrašą įtraukti šalies etninių sričių pavadinimai ir ežero vardo variantas *Plocis*. Priimti 9 nutarimai dėl valstybių, jų sostinių, taip pat valdų ir kraštų pavadinimų pakeitimo.

Kalbos komisijos užsakymu rengiamo žodyno *Pasaulio vietovardžiai. Azija* redakcijos teikimu Vardyno pakomisė kartu su kviestiniais ekspertais svarstė kai kurių Azijos kalbų vietovardžių transkribavimo klausimus.

Leksika. Kalbos komisija pritarė *Kalbos patarimų* knygos *Leksika: skolinių vartojimas* antrajam pataisytam ir papildytam leidimui (šio leidimo medžiaga 2012 m. apsvairstyta Žodyno pakomisėje). Jame skoliniai suskirstyti pagal aktualumą, pakeistas kai kurių žodžių vertinimas, įtraukta naujų vartosenai svarbių žodžių, išbraukti pasenę, aktualumą praradę skoliniai. Išleista knyga pripažinta norminiu skolinių šaltiniu.

Protoliniu nutarimu papildytas rekomendacinis Svetimžodžių atitikmenų sąrašas.

Gramatika, rašyba ir skyryba. Priimtas nutarimas dėl Įmonių, įstaigų ir organizacijų simbolių pavadinimų darymo taisyklių pakeitimo. Protoliniu nutarimu priimta rekomendacija „Dėl valstybių parlamentų lietuviškų pavadinimų“. Priimti 5 protoliniai nutarimai dėl valstybių, valdų ir kraštų gyventojų pavadinimų pakeitimo.

Kirčiavimas. Priimti 6 protoliniai nutarimai dėl kai kurių priesaginių daiktavardžių, mišriųjų ir priesaginių veiksmažodžių, pirminių (paprastųjų) ir galūninės darybos būdvardžių, taip pat priesaginių, priešdėlinių ir sudurtinių būdvardžių kirčiavimo. Kirčiavimo normos tikslinamos atsižvelgiant į realios vartosenos polinkius ir norminimo tradicijas.

VĮ Registrų centro prašymu atlikta 211 vietovardžių kirčiavimo ekspertizė.

Vadovėlių vertinimas. Vadovėlių vertinimo pakomisė apsvairstė 15 bendrojo lavinimo vadovėlių rankraščių, iš viso 18 knygų (kai kurie vadovėliai kelių dalių). Kalbos taisyklingumą patvirtinanti žyma iš karto suteikta 8 knygoms, 3 knygos grąžintos leidykloms taisyti. 7 knygos buvo perleidžiamų vadovėlių rankraščiai, dėl jų teikta pastabų.

Apibendrinus 10 metų bendrojo lavinimo dalykų vadovėlių vertinimo Kalbos komisijoje patirtį galima daryti išvadą, kad toks vertinimas pasiteisino, vadovėliai rengiami daug kokybiškiau, kiekvienais metais mažėja leidykloms gražinamų taisyti rankraščių.

Pradėta 2010–2013 metais išleistų aukštųjų mokyklų vadovėlių kalbos taisyklingumo patikra. Vadovėlių vertinimo pakomisė įvertino 27 vadovėlių kalbą: 4 vadovėlių kalba atitiko taisyklingumo reikalavimus, 1 vadovėlio atitiko iš dalies (buvo taisytinų dalykų), 22 vadovėlių kalba neatitiko taisyklingumo reikalavimų (juose rasta didelių žodyno, sintaksės, skyrybos, rašybos klaidų). Dėl šių vadovėlių kalbos parengti raštai leidykloms ir aukštosioms mokykloms.

KITI DARBAI

Per metus suteikta apie 37 200 kalbos konsultacijų, iš jų 13 200 internetu, apie 24 000 telefonu. Elektroninis Kalbos konsultacijų bankas 2013 m. papildytas 566 naujais įrašais (dabar jame per 11 000 antraštinių žodžių).

Pradėta kurti nauja pasaulio vietovardžių pasvetainė *pasaulio-vardai.vlkk.lt*. Į ją perkelta Kalbos komisijos užsakymu parengto žodyno *Pasaulio vietovardžiai. Europa* (Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2006) duomenų bazė, apimanti 47 šalių vietovardžius (iš viso apie 54 tūkst. autentiškų vietovardžių ir jų formų, apie 40 tūkst. antraštinių sulietuvintų vietovardžių).

Nuo 2013 m. gegužės 1 d., Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu patvirtinus Juridinių asmenų registro nuostatų pakeitimus, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos konsultantai VĮ Registrų centrui teikė konsultacijas dėl juridinių asmenų pavadinimų atitikties lietuvių bendrinės kalbos normoms. Iš 12 466 suteiktų konsultacijų 65 proc. pavadinimų buvo įvertinti kaip atitinkantys bendrinės kalbos normas, 35 proc. – kaip jų neatitinkantys. 15 proc. pavadinimų neigiamai įvertinta dėl formalių rašybos reikalavimų nesilaikymo. 12 proc. netinkamų pavadinimų sudarė ne lietuvių kalbos arba neteiktini dirbtiniai žodžiai, 8 proc. neigiamai įvertinta dėl įvairių kitų priežasčių (rašybos klaidų, gramatiškai nesuderintų junginių ir kt.).

Kalbos technologijų pakomisė parengė Lietuvių kalbos plėtros informacinėse technologijose 2014–2020 m. gairių projektą. Gairėse apžvelgiama lietuvių kalbos technologijų būklė ir jų plėtros galimybės, siūlomos priemonės aprėpia visavertės lietuviškos skaitmeninės aplinkos kūrimą (programinės įrangos lietuvinimą ir diegimą, skatinimą vartoti lietuviškus rašmenis ir pan.), skaitmeninių kalbos išteklių gausinimą, sakytinės ir rašytinės kalbos technologijų kūrimą, sklaidą ir laisvą prieigą, kalbos technologijų pritaikymą viešosioms paslaugoms. Lapkričio 20 d. bendrame Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto ir Informacinės visuomenės plėtros komiteto posėdyje nutarta siūlyti Lietuvos Respublikos Vyriausybei Lietuvių kalbos plėtros informacinėse technologijose 2014–2020 m. gaires patvirtinti ir parengti jų įgyvendinimo priemonių planą.

Valstybinė kalbos inspekcija paprašyta pateikti informaciją, kas daroma, kad bet kokia komercinė ar kitokia trumpomis žinutėmis (SMS) Lietuvos pirkėjams ir paslaugų vartotojams siunčiama informacija jos gavėjus mobiliojo ryšio telefonuose pasiektų parašyta lietuviškais raidėmis. Inspekcija informavo apie teigiamus pokyčius šioje srityje.

Lietuvos Respublikos Seimas 2013-uosius buvo paskelbęs Tarmių metais. Kalbos komisija kartu su kitomis institucijomis įgyvendino šešias Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtinto Tarmių metų priemonių plano priemones.

Surengtas ciklas susitikimų su savivaldybių švietimo ir kultūros įstaigų darbuotojais (etnografas, muziejininkais, bibliotekininkais, pedagogais ir kt.), bendruomenių atstovais. Apibendrinusi 5 šalies regionuose vykusius susitikimus (dalyvavo 37 savivaldybių atstovai) medžiagą, Kalbos komisijos iš ministerijų, Savivaldybių asociacijos, aukštųjų mokyklų, Lietuvių kalbos instituto atstovų suburta darbo grupė parengė rekomendacijas Vyriausybei, kaip išsaugoti tarmes, kartu stiprinti lietuvių kalbą, kultūrą ir pilietiškumą. Parengta, išleista ir visuomenei pristatyta tarmių medžiagos rinkimo instrukcija *Visos tarmės gražiausios...* (sudarė Danguolė Mikulėnienė ir Vilija Ragaišienė).

Valstybinių brandos egzaminų vertinimo komisijos narės konsultuotos Lietuvių kalbos ir literatūros baigiamųjų darbų kalbos vertinimo aprašo rengimo klausimais. Pateikta daug dalykinių ir redakcinių pastabų, rekomenduota iš aprašo išbraukti (t. y. nelaikyti klaidomis) tuos kalbos dalykus, kurie knygoje *Kalbos patarimai* vertinami kaip bendrinės kalbos normos šalutiniai variantai, į aprašą netraukti nevienodai kalbininkų vertinamų dalykų. Parengtu aprašu naudotasi vertinant 2013 m. baigiamuosius mokinių darbus.

Kartu su kitomis institucijomis ir įstaigomis surengta nemažai konferencijų ir kitų renginių.

Rugsėjo 25–26 d. Lietuvos pirmininkavimo Europos Tarybai proga Seime vyko konferencija „Vienijanti įvairovė: kalbų reikšmė mobilumui, darbui ir aktyviam pilietiškumui“. Joje įvairių sričių specialistai iš visų Europos Sąjungos šalių aptarė daugiakalbystės palaikymo ir skatinimo, kalbų mokymosi ir mokymo klausimus. Rugsėjo 27–28 d. Vilniuje vyko metinė Europos nacionalinių kalbų institucijų federacijos (EFNIL) konferencija „Vertimas raštu ir žodžiu Europoje“. Ją kartu su EFNIL'u rengė Lietuvai federacijoje atstovaujantys Lietuvių kalbos institutas ir Valstybinė lietuvių kalbos komisija. Taip pat Kalbos komisija buvo viena iš birželio 7 d. vykusios 3-iosios Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos institucijų bei įstaigų terminologijos forumo (LTF) konferencijos organizatorių. Gegužės 15 d. kartu su Lietuvių kalbos institutu surengta mokslinė konferencija „Kalbiniai Antano Baranausko skaitymai: stereotipai ir XXI a. įžvalgos“, skirta pirmosios tarmių klasifikacijos ir pirmojo tarmių žemėlapiu sukaktims paminėti.

2013 m. po dvejų metų pertraukos surengtas Nacionalinio diktanto konkursas. Kalbos komisija buvo diktanto rengėjo savaitraščio *Atgimimas* partnerė. Kalbos komisija talkino šeštojo nacionalinio moksleivių konkurso „Švari kalba – švari galva“ organizatoriams. Konkurso tikslas – paskatinti moksleivius elektroninėje terpėje vartoti lietuviškus rašmenis ir taisyklingą lietuvių kalbą. Kartu su Lietuvos Respublikos Švietimo, mokslo ir kultūros komitetu prisidėta organizuojant Lietuvos moksleivių sąjungos įgyvendinamos programos „Kalbą kuriu AŠ!“ renginius. Programos tikslas – priminti moksleiviams taisyklingos kalbos svarbą, atkreipti dėmesį į raštingumo menkėjimą, kūrybiškai keisti esamą padėtį.

Gauta 2014 10 22

JURATĖ PALIONYTĖ
Valstybinė lietuvių kalbos komisija
Gedimino pr. 60, LT-01110 Vilnius
Jurate.palionyte@vlkk.lt